

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Л.М.Онофрійчук

Анотація. У статті розглядається та обґрунтовується комплекс педагогічних принципів, які сприяють організації музично-театральної діяльності молодших школярів на всіх етапах художньої підготовки і стимулюють їхню творчу активність.

Ключові слова: музично-театральна діяльність, педагогічні принципи, творча діяльність молодших школярів.

Аннотация. В данной статье рассматривается комплекс педагогических принципов, способствующих организации музыкально-театральной деятельности младших школьников, стимулирующих их творческую активность на всех этапах художественной подготовки.

Ключевые слова: музыкально-театральная деятельность, педагогические принципы, творческая деятельность младших школьников.

Annotation. The complex of pedagogical principles that both favour the performing activity of junior schoolchildren on all the stages of their artistic preparation and stimulate their creative activity are scrutinized and determined in the article.

Key words: school musical theatre, pedagogical principles, creative activity of junior schoolchildren.

Постановка проблеми. У контексті процесів вдосконалення змісту шкільної освіти постають завдання забезпечення якості професійної діяльності педагогічних працівників, здатних самостійно і творчо розв'язувати проблеми, усвідомлювати особистісну і суспільну значущість виховної роботи, ефективність педагогічного керівництва.

Системна організація художньо-творчої діяльності школярів молодшого віку передбачає дослідження психологічних особливостей формування творчих умінь засобами художньої виразності музичного театру; спостереження внутрішньої логіки творчого процесу; визначення типології та структурування засобів педагогічного впливу. Дотримання цих умов орієнтує на активну педагогічну взаємодію з молодшими школярами в процесі занять у музичному театрі, що сприяє їхньому художньому розвитку, розумінню естетичної краси слова, музики, пластики та акторської гри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему організації художньо-творчої діяльності учнів засобами театрального мистецтва досліджували А.Єршова, О.Комаровська, О.Котикова, М.Корнієнко, Л.Масол, Н.Міропольська, О.Щолокова та ін. Питанням управління театральною діяльністю школярів різного віку присвячені теоретико-методичні розробки В.Абрамяна, Є.Деммені, Г.Жураковського, І.Зайцевої, О.Комаровської, А.Міхайлової, Л.Оселедчика, Г.Переухенко, Ю.Рубіної, М.Татаренко, Л.Чуриліної, В.Шахрай. На сучасному етапі розроблені нетрадиційні психотерапевтичні методи роботи за допомогою театральних засобів виразності, яким присвячені дослідження О.Грефа, І.Медведєвої, Т.Шишової. Проте використовуються не всі потенційні можливості методики позакласної навчально-виховної роботи в досліджуваній нами галузі.

Мета даної статті полягає у визначенні домінантної ролі вчителя та педагогічних принципів, які сприяють організації успішної музично-театральної діяльності школярів, формуванню творчих умінь на основі сенсорного, емоційного та інтелектуального розвитку.

Щоб визначальний вплив на виховання та інтелектуальний розвиток вихованців був ефективним, слід зазначити, що важливою складовою педагогічної діяльності повинна бути робота над художньою ерудицією, професійною майстерністю, а також прагнення до безперервної освіти й самоосвіти. Вчитель повинен володіти певною сукупністю професійних умінь, які визначаються як "здатність виконувати дії, що потребують самостійного і творчого застосування набутих знань і навичок в умовах, відмінних від тих, у яких вони набувалися" [1, с. 9].

У зв'язку з цим викликає інтерес дослідження проблеми формування умінь учителя, завдяки яким можлива організація продуктивної праці з інтелектуальним навантаженням, створення творчої атмосфери на заняттях, а також відповідних умов, які б забезпечили ефективність реалізації творчих умінь в художній діяльності.

Розглядаючи педагогічно-мистецьку діяльність як складову професійної діяльності вчителя, Ж.Сироткіна визначає три групи умінь: гностичні (загальноінтелектуальні, мистецтвознавчі), емоційно-почуттєві (емпатійні, рефлексивні), праксеологічні (виконавські, організаційні, конструктивні) [7, с.8-9]. Одну з базових груп професійних умінь становлять дидактичні, які поєднують професійні знання і навички з елементами творчості, розумовими і практичними діями, спрямованими на успішне розв'язання дидактичних завдань.

У сучасних теоретичних наукових дослідженнях значна увага приділяється комунікативно-риторичним аспектам професійної діяльності педагога. Риторичні уміння розглядаються як синтез трьох взаємопов'язаних компонентів – мисленнєвого, мовленнєвого і комунікативного, що дозволяє виділити поетапні підходи до риторичної діяльності “думка-слово-дія” і сучасні вимоги до її організації та здійснення. Мисленнєвий компонент спрямований на розвиток творчого образного та словесно-логічного мислення. Слово – не тільки форма вираження думки, але й засіб її удосконалення і оформлення. Комунікативна дія спрямована на досягнення взаєморозуміння між мовцем і аудиторією [6, с.9]. Слід зазначити, що риторичні уміння набувають статусу інструменту, засобу виховання, соціальної допомоги, підтримки та захисту всіх категорій населення, що звертаються та потребують кваліфікованого втручання фахівця. Структура педагогічного спілкування передбачає чотири групи комунікативних умінь учителя музики: інформаційні, інтерактивні, перцептивні та творчі. Особливого значення для педагогічної діяльності набуває структура творчих комунікативних умінь, які об'єднують артистичні вміння; уміння керувати діалоговою взаємодією виконавців з музичним твором і слухачами.

Слід зазначити, що музика окреслює структуру твору, посилює сценічний образ дії, розкриває почуттєвий зміст, закріплює позитивний емоційний досвід. Поєднання різножанрових і різностильових художніх елементів музично-театральної діяльності передбачає цільову злагодженість. За даними досліджень О.Комаровської, провідну роль в організації театральної діяльності школярів відіграє музично-практична творчість (заняття вокалом, спів у хорі, гру на інструментах тощо), серйозний відбір музичного матеріалу для суто театральних занять, зокрема з пластики, що спрямовує їх у майбутньому на професійний підхід до музичного оформлення вистави, яке є важливим підтекстом сценічної дії [4, с. 22].

Як зазначає А.Єршова, головне завдання педагога – не перетворювати школяра в актора, а використовувати засоби театрально-виконавського мистецтва у формуванні гармонійної особистості для забезпечення умов для її творчості. Для всіх учителів турбота про талант розпочинається із розкриття його в учневі. Потім відбувається процес вирощування й догляду за ним, щоб надати можливості дозріти і розкритися неповторній квітці, не заглушити її дорослою активністю, своїм уявленням і творчістю [2, с. 126]. Педагог, як носій культури, формує смаки, інтереси школярів, розширює естетичний світогляд, активізує процес сприйняття та емоційний відгук на художню виконавську майстерність, всебічно розвиває індивідуальні здібності, поглиблює розуміння ідейного змісту художніх образів.

На основі психолого-педагогічних досліджень, попереднього теоретичного аналізу даної проблеми були виявлені принципи мистецького навчання, які на думку Г.Падалки, визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії учителя та учнів [5, с.148]. Реалізація даних принципів передбачає досягнення результативності процесу оволодіння школярами мистецькими знаннями і вміннями.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних є *принцип інтегративності зв'язків різних видів мистецтва*, який забезпечує інтерес молодших школярів до пошуку спільних ознак різних видів мистецтва. Під час вивчення матеріалу вони сприймають художню інформацію за допомогою методів і прийомів порівняння, образних асоціацій та аналогій. Глибоке усвідомлення ознак окремих видів творчості оптимізує цілісність охоплення художніх явищ музично-театрального мистецтва. Розуміння внутрішніх зв'язків між різними видами театрального мистецтва – музикою, співом, художнім словом, сценічною грою і танцем – здійснювалося завдяки інтеграційній взаємодії художньо-творчої діяльності в цілому. У процесі занять відбувається образне усвідомлення реальної дійсності, розуміння морально-естетичних аспектів життєдіяльності, пізнання відповідних умов, обставин, ситуацій, на основі яких формують ціннісні орієнтації школярів молодшого віку щодо сприйняття навколишнього світу. Естетична спрямованість занять сприяє перетворенню продуктивної діяльності школярів молодшого віку на їхню внутрішню потребу, реалізацію пізнавальної та евристичної активності.

Принцип систематичності та послідовності. Даний принцип ґрунтується на чіткій організації системи занять у шкільному музичному театрі, поетапності процесу розвитку та творчого

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

вдосконалення, продумуванні системи проведення занять. Особливого значення набуває порівняльний аналіз, який розкриває естетичну цінність мистецьких знань, умінь і навичок музичного театру та способи їх практичного застосування.

Реалізація взаємозв'язків між видами художньої творчості, фіксація уваги вихованців на оволодінні основними знаннями, уміннями і навичками театральнo-сценічної діяльності забезпечується тематичною побудовою занять, що передбачає сюжетну, художньо-технічну варіативність, індивідуальний підхід, відповідність конкретних завдань загальному творчому процесу. При розкритті наскрізних та поетапних тем навчальної програми важливого значення набуває пізнання таких естетичних категорій мистецтва як "комічне", "трагічне", "ліричне", "драматичне", що допомагає дітям краще розуміти художню специфіку засобів виразності театру; засвоєння спеціальних термінів музично-театрального мистецтва – "жанр", "сценографія", "декорація", "ширма", "реквізит" тощо; види театральних ляльок – "маріонетки", "тростинні ляльки", "рукавичні ляльки", "актори-маски". Особливого значення набуває порівняльний аналіз, який розкриває естетичну цінність мистецьких знань, умінь і навичок з художньої творчості та способи їх практичного застосування.

Принцип свідомості та активності. В сучасних умовах освіти естетичне виховання передбачає діяльнісний, творчий підхід учнів до якісного оволодіння засобами художньої виразності. У даному дослідженні принцип свідомості та активності спрямований на створення і вирішення проблемних ситуацій, котрі спонукають до глибокого сприйняття і розуміння визначених завдань, прояву умінь і навичок в оволодінні відповідними видами художньої творчості. Активність особистості у музичному театрі ляльок виявляється у спілкуванні, прояві вольових та інтелектуальних якостей у процесі сприймання, відтворення та практичного застосування набутих знань та умінь. Настанова на усвідомлення знань відбувається шляхом осмислення змісту творчої діяльності, організації навчально-пізнавального процесу та його управління. Використання продуктивних педагогічних методів (стимулювання, збагачення сприймання, інтерпретації) є важливою умовою свідомого і міцного оволодіння уміннями художньо-творчої діяльності загалом.

Принцип доступності та індивідуалізації навчання забезпечує належний рівень творчих умінь та перспективи подальшої діяльності учнів залежно від особистісних якостей і пізнавальних можливостей, а також від обсягу та складності навчального матеріалу. Планування занять здійснюється з поступовим ускладненням, урахуванням можливостей, інтересів та рівня розвитку учнів підліткового віку. Потреба в інтелектуальній діяльності, самостійності творчих дій, самоствердженні, готовності до подолання технічних труднощів при виконанні завдань, набуття нових творчих умінь сприяють формуванню художнього смаку та індивідуальних ідеалів школярів. Захоплення виконанням улюблених ролей, що співзвучні з життєвим досвідом, задатками і можливостями молодших школярів, спонукає до активних дій у сфері музично-театральної діяльності.

Принцип ініціативності та самостійності. В організації творчої діяльності молодших школярів велике значення має не тільки змістовна сутність процесу занять у музичному театрі (слухання музичних фрагментів, виконання вправ, етюдів, створення художнього образу), а й процесуальна, тобто ставлення школяра до цієї діяльності – ініціативність і налаштованість на творчість. Виконання художньо-творчих завдань забезпечується творчою активністю школярів, здатністю ставити перед собою пізнавальні цілі та самостійно досягати їх. Ініціативність як психологічна риса особистості характеризується прагненням до самостійної творчості. Характер самостійності висвітлює внутрішню сутність, інтелектуальну сторону діяльності, яка проявляється у розумовій продуктивності учня, його можливостях формувати мету, приймати рішення, знаходити варіанти розв'язання пізнавальних та творчих завдань.

На початковому етапі засвоєння умінь з різних видів художньої діяльності молодші школярі намагаються досягти якомога кращих результатів у творчій діяльності, однак їхня самостійність ґрунтується на копіюванні за зразком. У процесі музично-театральної творчості школярі молодшого віку самостійно виконують потрібні художні практичні дії, залучаються до відтворення музичних, хореографічних і вокальних образів.

Принцип комунікативності. Реалізація даного принципу ґрунтується на міжособистісному спілкуванні, що виступає засобом передачі художньої інформації. Слушною є думка М.Кагана щодо визначення неоднозначності понять "спілкування" і "комунікація". Поняття "спілкування" має практичний, матеріальний, духовний та інформативний характер, тоді як комунікація є суто інформаційним процесом, тобто передачею певних повідомлень. Комунікативний аспект спілкування пов'язаний із виявом специфіки інформаційного процесу між людьми як активними суб'єктами з

урахуванням стосунків між ними, їхніх настанов, цілей і намірів, тобто комунікація є смисловим аспектом соціальної взаємодії [3, с.76]. Завданням комунікацій у різних сферах суспільної свідомості є передача повідомлення від автора до адресата.

Набуття умінь слухати та розповідати – ознака діалогічної культури актора. Художня діяльність у театральній діяльності побудована на сумісних діях партнерів, спілкуванні між персонажами. Відповідно до цього мовлення школярів потребує якісних характеристик: грамотності, змістовності, логічності та емоційної забарвленості. Творча співпраця педагога з колективом передбачає діалог як провідну форму спілкування, пов'язану із зміною керівної функції педагога та підпорядкованої позиції учня, що сприяє неформальному характеру виховання почуттів, потреб та якостей вихованців.

Діалогічність взаємин у музичному театрі ляльок зосереджена на розвитку культури спілкування за системою “учень-педагог”, яка є найсприятливішою для вільного висловлення власних думок учня, формування у нього творчих умінь. Це допомагає розпізнавати індивідуальні, типологічні й характерні ознаки видів мистецтва, розвивати такі якості, як відвертість, готовність усвідомлювати та сприймати нову інформацію. Специфіка музичного театру як форми художньо-творчого виховання дозволяє перетворювати естетичні цінності у норми художньої культури в плані поведінки особистості, зумовлюючи пошук гармонії в співтворчості і взаємодії педагога, учнів-акторів та глядачів. Особливість методики формування творчих умінь полягає у невимушеному спілкуванні, вільному виборі видів творчості відповідно до індивідуальних здібностей молодших школярів, особистісних виконавських умінь та інтересу до творчого пошуку. Провідним методом виховання виступає метод творчого діалогу, який коригується педагогом, сприяючи передачі мистецької інформації на раціональному та емоційному рівнях, впливаючи на поведінку школярів. Даний процес слід розглядати як плідну колективну співпрацю між учнями та учителем, яка пробуджує творчий інтерес до різних видів художньої діяльності, сприяє розвитку таких особистісних якостей у молодших школярів, як активність, ініціативність й аналітичність мислення.

В основу розробленої методики, крім загальновідомих принципів навчання, покладено специфічні принципи музично-театрального навчання і виховання, які враховують закономірності формування творчих умінь школярів.

Принцип стійкої мотивації до навчання, який передбачає оволодіння системою необхідних знань та умінь для об'єктивного оцінювання творчих результатів. Набуття учнями певних знань та вмінь здійснюється шляхом стимулювання творчої активності через наступне: а) навчальні завдання – виконання вправ, етюдів, ролей персонажів з музичних казок, фрагментів музично-театральних композицій; б) діалогічні форми театралізованого дійства, інсценування пісень і байок; в) побудову занять за принципом варіювання різних видів художньої діяльності.

Принцип взаємозв'язку музично-театрального навчання з соціокультурним середовищем забезпечує координацію між шкільною та позашкільною роботою, узгоджуючи освітні і дозвілєві заходи, що сприяє гармонізації суспільного, професійно-педагогічного і сімейно-родинного впливів.

Принцип “розважаючи – навчай”, який реалізується у взаємодії веселого, оптимістичного видовища та педагогічного процесу, внаслідок якого формуються творчі уміння, виховуються морально-етичні якості особистості.

Висновки. Таким чином, усі означені принципи виховання є визначальними для процесу формування творчих умінь молодших школярів, його змісту, організаційних форм і методів. Реалізація вказаних принципів відбувається на основі ціннісних орієнтацій, етичних норм спілкування та гармонійного розвитку почуттів та інтелекту учнів. Творчі пошуки під керівництвом педагога стимулюють учнів до мобілізації творчих зусиль, вирішення нестандартних завдань на якісно новому рівні, де вчитель виступає не тільки в ролі вихователя, партнера по спілкуванню, але й психотерапевта, який сприяє формуванню в учнів важливих життєвих умінь: орієнтуватися в довкіллі та власному “Я”; перебувати у пошуку нових вимірів власного та соціокультурного життя.

Література

1. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Дошкільна педагогіка” / Н. М. Голота. – К., 2000. – С. 9.
2. Ершова А. П. О всеобщей доступности театрально-исполнительской деятельности / А. П. Ершова // Современные проблемы театрально-творческого развития школьников: сб. науч. тр. – М., 1989. – С. 11-20.
3. Каган М. С. Мир общения : Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – С. 76.
4. Комаровська О. Музика, театр, хореографія у позаурочний час : практичні поради з організації художньої діяльності школярів / О. Комаровська // Шкільний світ. – 2005. – № 32. – С. 22.

5. Падалка Г. Н. Педагогіка мистецтва / Г. Н. Падалка. – К : Освіта України, 2008. – 272 с.

6. Первушина А. В. Формування риторичних умінь у майбутніх соціальних педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / А. В. Первушина. – Тернопіль, 2002. – С. 9.

7. Сироткіна Ж. Є. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Ж. Є. Сироткіна. – К., 2006. – С. 8-9.

УДК 37.091.3

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ У РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ

Л.А.Присяжнюк

***Анотація.** У статті здійснено аналіз психолого-педагогічних праць з проблеми організації колективної діяльності дітей у різновікових групах та виокремлено провідні ідеї, які складають основу для її подальшого розвитку на сучасному етапі.*

***Ключові слова:** колективна діяльність, різновікова група.*

***Аннотация.** В статье представлен анализ психолого-педагогических трудов по проблеме организации коллективной деятельности детей в разновозрастных группах, а также акцентировано внимание на основоположных идеях, которые составляют основу для ее дальнейшего развития на современном этапе.*

***Ключевые слова:** коллективная деятельность, разновозрастная группа.*

***Summary.** In the article the psychological and pedagogical works of organization of collective activity in the groups of different age children are analysed. The leading ideas which make the background of its subsequent development on the modern stage are selected.*

***Keywords:** collective action, different age group.*

Постановка проблеми. У контексті гуманітаризації освіти як концептуальної її основи особливої цінності набувають ідеї організації колективної діяльності учасників освітнього процесу, яка створює можливості для виявлення та розвитку творчої індивідуальності кожної особистості, її самоактуалізації та самореалізації, забезпечує формування активної життєвої позиції школяра. На сьогодні загальновизнаним є факт, що індивідуальність може виявити, розкрити себе тільки у зіткненні особистого досвіду, знань, розуміння з досвідом, знанням, розумінням інших людей. Розвиток дитини забезпечується лише в процесі асиміляції структур соціальної взаємодії [3, с.17].

У педагогіці ХХ століття проблемі колективної діяльності приділялося чимало уваги. Проте її контекстним фоном була соціоцентрична освітня парадигма, яка ігнорувала внутрішній світ учня, унікальність його особистості. Головна мета освіти полягала в соціалізації, тобто засвоєнні дитиною різноманітних соціальних норм як соціальної регуляції її поведінки на рівні пристосування до соціального середовища. Особистісна орієнтація навчально-виховного процесу спричинила зміщення акцентів у визначенні суті колективної діяльності та її ролі в особистісному розвитку дитини. На сьогодні її визначають як одну з найголовніших передумов формування мотиваційної сфери школяра (Н.Бібік), виховання соціально значущих духовних якостей особистості (І.Бех). На думку науковців, переведення учня з позиції об'єкта в позицію суб'єкта в колективній діяльності обумовлює розвиток його активності, самостійності, критичності мислення, створює умови для самовираження дитини, а відтак – для її самопізнання й самооцінки (О.Савченко).

У контексті означеної проблеми прищільної уваги потребують різновікові колективи, які є досить розповсюдженим педагогічним явищем. Так, на базі загальноосвітніх навчальних закладів функціонують групи подовженого дня, предметні гуртки, спортивні секції, творчі клуби, літні табори праці й відпочинку, мета яких полягає у задоволенні різноманітних інтересів школярів, формуванні їх творчої активності й індивідуальності. Подібні об'єднання учнів збагачують шкільне життя, урізноманітнюють його, створюють умови для всебічного розвитку дітей, формують складну сітку формальних і неформальних взаємин школярів, розвивають досвід міжособистісного спілкування й відповідні особистісні якості. Значний інтерес становить також і колектив сільської малочисельної школи, в якому навчально-виховний процес організовується одночасно для дітей різного віку.